

УДК 374.7.016.7

<https://doi.org/10.37041/2410-4434-2019-14-10>

ПЕДАГОГІЧНІ ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ МИСТЕЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ В УМОВАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Людмила Паньків,

*кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри мистецької освіти і фортепіанного виконавства
факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова, м. Київ
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-0218-657X>
e-mail: lpankiv@ukr.net*

***Анотація.** У статті розглянуто сутність педагогічних принципів, виявлено їх значущість у модернізації мистецької освіти. Висвітлено специфіку мистецької діяльності учнів в умовах позашкільної освіти. Окреслено сучасні принципові положення організації мистецької діяльності учнів в умовах позашкільної освіти. Доведено, що ефективній організації мистецької діяльності учнів сприяє комплексне використання загальних педагогічних принципів і спеціальних положень мистецького навчання.*

***Ключові слова:** педагогічні принципи, мистецька освіта, позашкільна освіта, викладач мистецьких дисциплін, мистецька діяльність учнів.*

***Постановка проблеми.** Закономірності будь-якого педагогічного процесу мають своє конкретизоване вираження в основних положеннях, що відображають його сутність і зміст, провідні вимоги до організації педагогічної діяльності, шляхи досягнення педагогічної мети. Такі*

положення в педагогіці узагальнює термін «принципи», що походить від латинського *principium* – основа, начало.

Як певні освітні настанови та вимоги до навчання і виховання педагогічні принципи формувалися в ході багатомісячної практики на основі узагальнення історичного досвіду і знахідок видатних педагогів. Таким є принципи: природовідповідності навчання (за Я. Коменським); зв'язку освіти і культури (за А. Дистервегом); системності й доступності навчального матеріалу (за К. Ушинським) та ін., що мають непересічне значення в сучасній педагогіці. Втім, розвиток освіти – це безперервний процес пошуку нового в теорії і практиці навчання учнів. Оскільки саме педагогічні принципи визначають орієнтири навчання і виховання молоді, шляхи вдосконалення змісту освіти та її методичних засад, сьогодні є важливим завданням – визначення нових положень розвитку творчого мислення суб'єктів навчання, особливостей формування їхнього внутрішнього світу, гуманістичного ставлення до навколишньої дійсності.

Сучасна гуманістична освітня парадигма, яка ґрунтується на ідеях ставлення до особистості як до унікального, передбачає переосмислення та доповнення основоположних принципів викладання мистецьких дисциплін, організації практичної мистецької діяльності учнів, що за своєю сутністю є джерелом духовного розвитку та творчої самореалізації суб'єктів навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми, виокремлення невирішених її частин. Розробці педагогічних принципів присвячені численні праці сучасних вчених-педагогів: Ю. Бабанського [1], С. Гончаренка [2], В. Краєвського [5], Н. Мойсеюк [6], М. Скаткіна [9], М. Фіцули [10] І. Харламова [11] та ін. У результаті узагальнення освітньо-наукового досвіду маємо різні класифікації педагогічних принципів щодо: організації педагогічного процесу (гуманістичної спрямованості, урахування вікових особливостей учнів, свідомості й

активності, діалогічності тощо); вибору змісту навчального матеріалу (науковості, доступності, послідовності і систематичності, зв'язку теорії з практикою та ін.); методичного забезпечення навчальних дисциплін (наочності, поєднання різних форм і методів навчання, індивідуалізації, диференціалізації). Вчені наголошують, що формулювання принципів цілісного педагогічного процесу не виключає специфіки окремих дисциплін та конкретних навчально-виховних ситуацій, оскільки кожен із принципів зумовлений своєрідністю змісту, форм і методів педагогічної діяльності [10]. У зв'язку з цим О. Рудницька підкреслює, що принципи мають бути своєрідною алгоритмічною настановою для викладача мистецьких дисциплін у практичній діяльності [8, с. 92]. Г. Падалка вважає, що педагогічні принципи діють в соціально-часових межах і містять орієнтири поліпшення сучасної мистецької освіти [7, с. 149]. Таким чином, генерування нових освітніх ідей та їх реалізація в педагогічній практиці потребують перегляду й уточнення загальновідомих принципів організації мистецької діяльності учнів, зокрема в умовах позашкільної освіти.

Мета статті – окреслити сучасні принципи організації мистецької діяльності учнів в умовах позашкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Мистецтво з його унікальними можливостями впливу на особистість здавна розглядалось як унікальний засіб навчання і виховання учнів. Сьогодні мистецька освіта в Україні має офіційний статус важливої освітньої галузі [5], що якнайбільш сприяє духовному розвитку особистості, формуванню її естетичного досвіду і ціннісних орієнтацій у процесі активної мистецької діяльності.

Сучасні педагоги в галузі мистецької освіти (Л. Масол, Г. Падалка, О. Рудницька та ін.) наголошують на пріоритетності саме практичної діяльності в мистецькому навчанні учнів. Вченими доведено, що практичні форми засвоєння мистецтва (спів, гра на музичних інструментах,

малювання, театральна діяльність, танці тощо) якнайбільш сприяють розвитку спеціальних здібностей учнів, творчого мислення, формуванню здатності до самореалізації в художній діяльності. Однак, згідно навчальних програм, у загальноосвітній школі є досить обмеженою кількість годин на мистецькі дисципліни, що обумовлює переважання теоретичних способів вивчення мистецтва. Широкі можливості щодо практичного засвоєння мистецтва має позашкільна освіта. Заняття учнів у різноманітних мистецьких гуртках, секціях, клубах закладів позашкільної освіти мають саме практичну спрямованість та необмеженість у часі, а, отже, – невичерпні можливості забезпечення індивідуального художньо-творчого розвитку кожної особистості.

Втім, мистецька діяльність учнів в умовах позашкільної освіти характеризується особливими властивостями і потребує відповідних принципів її організації. Звісно, головним і беззаперечним орієнтиром є освітній *принцип гуманізації*, що визначає пріоритетність завдань формування творчої, здатної до самореалізації особистості, її духовного розвитку, гуманного ставлення до оточуючого світу. Принцип гуманізації передбачає визнання унікальності кожної особистості й надання умов для розвитку її талантів у художній творчості. Це уважне ставлення викладача до вихованців, урахування психологічних і вікових особливостей їхнього розвитку, природних здібностей, художньої підготовленості та запитів, що уможлиблює забезпечення для кожного учня індивідуальної траєкторії мистецького навчання та художньо-естетичного розвитку.

В умовах позашкільної освіти організація мистецької діяльності учнів передбачає урахування *принципу добровільності*, оскільки заняття відбуваються у час, вільний від навчання у загальноосвітніх та інших навчальних закладах. Учні відвідують мистецькі гуртки (хореографічні, вокально-хорові, театральні та інші) свідомо, за власним

бажанням (особливо, коли йдеться про старшокласників). Тож, викладач має постійно дбати про розвиток мотивації учнів до мистецького навчання, формування інтересу до художньо-практичної діяльності.

В організації мистецької діяльності учнів важливим є урахування принципу *культуrowідповідності*, що в умовах сьогодення передбачає спрямування змісту навчальної мистецької діяльності на розвиток загальної культури учнів, розширення і збагачення мистецького досвіду вихованців. Це також створення особливих умов для усвідомлення учнями мистецтва як надбання світової і національної культури, відчуття своєї причетності до неї. Принцип культуrowідповідності визначає сенс мистецької діяльності учнів, художнього становлення особистості і її самореалізації у світі культури.

Практична мистецька діяльність учнів підпорядковується певній меті, а отже, передбачає постановку чітких завдань, визначення способів їх вирішення. Так, учні в процесі виконання мистецьких завдань повинні не лише отримувати задоволення, а й досягати певних результатів у мистецтві, набувати спеціальних умінь та навичок. Загальною метою організації мистецької діяльності учнів є їх художньо-естетичний і духовний розвиток, формування творчого мислення, культури особистості. Урахування нерозривної єдності кола педагогічних цілей мистецької діяльності учнів та поступу до загальної мети мистецького навчання передбачає *принцип цілісності*.

Успішність організації мистецької діяльності учнів означає забезпечення активності вихованців у художньо-творчому процесі. Це виявляється в їхньому зосередженому ставленні до роботи, ініціативності до вирішення художньо-творчих завдань, емоційній наповненості мистецьких дій, що загалом сприяє досягненню художніх результатів. При цьому, лише систематичність практичної діяльності учнів, їх щоденне спілкування з мистецтвом зумовлює формування

означених якостей і розвиток художніх здібностей вихованців, забезпечує успіх мистецької діяльності загалом. Отже, в організації мистецької діяльності учнів виокремлюємо важливість *принципу систематичності та послідовності*. Цей принцип орієнтує викладача на ретельне планування навчальної роботи, визначення першочергових завдань, відбір тих чи інших форм навчальної діяльності та ін., що забезпечують результат тривалого пролонгованого процесу художнього удосконалення.

Зауважимо, що означені принципи багаторічно використовуються в мистецькій освіті. Однак, у конкретних художніх ситуаціях вони визначають як специфіку навчальних дій сьогодення, так і шляхи досягнення педагогічної мети.

Реалізація ідей феноменологічного підходу в мистецькій освіті, які концентруються на ставленні до особистості як до унікаму, що себе створює, передбачає формулювання нових принципів організації мистецької діяльності учнів. До них належать *принципи інтенційності та інтерсуб'єктності*.

Ключовим поняттям феноменологічного підходу є інтенційність (від лат. «intention» – «намір»), що відображає центральну властивість людської свідомості – спрямованість на певний предмет. Тож, важливе значення має інтенційність у мистецькій освіті, оскільки розкриває особливості актів сприймання художніх творів та зосередженості на мистецьких діях. Розгляд інтенційності як педагогічного принципу організації мистецької діяльності учнів дає можливість визначити сукупність особистісних значень і смислів мистецьких дій учнів, їх намірів щодо художнього зростання, глибоко індивідуальних особливостей сприймання художніх образів та їх творчого відтворення.

Принцип інтерсуб'єктності передбачає співвідношення та взаємодію різних поглядів на мистецьку діяльність, комунікацію суб'єктів художньої творчості, у результаті чого

виникає новий рівень розуміння учнями мистецтва, переосмислення власних переконань, дій, результатів.

Інтерсуб'єктність (англ. «intersubjectivity») досліджено у феноменології ХХ ст. (Е. Гуссерль) як характеристику людської свідомості, зміст якої відкритий і доступний для іншої. Сучасні дослідники (І. Бичко, О. Тимошук та ін.) пояснюють інтерсуб'єктність як «властивість індивідуального досвіду суб'єкта «узгоджуватися» з досвідом інших суб'єктів, набуваючи в такий спосіб рис об'єктивності свого змісту» [2].

Інтерсуб'єктність має непересічне значення в мистецькій освіті як принцип пізнання художніх образів через розуміння іншого (світобачення митця, його переконань, авторського кредо), а також різних культур. У мистецькій діяльності учнів важливим є зіставлення особистих міркувань з іншими, зокрема, з думкою викладача, батьків, однокласників, учасників мистецького колективу. Цей принцип передбачає також суб'єкт-суб'єктні стосунки, орієнтує на співпрацю викладача й учнів як рівноправних учасників освітнього процесу.

Означені принципи організації мистецької діяльності учнів в умовах позашкільної освіти реалізуються в тісному взаємозв'язку та взаємообумовленості. Жоден із них не може бути задіяним без урахування інших. Лише комплексне використання принципів гуманізації, добровільності, культуровідповідності, цілісності, систематичності, послідовності, інтенційності й інтерсуб'єктності уможливить ефективність організації мистецької діяльності учнів в сучасних умовах позашкільної освіти.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок. Модернізація сучасної мистецької освіти передбачає переосмислення і доповнення принципів організації навчального процесу з урахуванням специфіки конкретних видів і форм художньо-творчої діяльності учнів. Зважаючи на сучасні освітні тенденції щодо розвитку

індивідуальності, творчого мислення, типологічних властивостей емоційної сфери, особливостей внутрішнього світу учнів засобами мистецтва, визначено такі основні принципи організації мистецької діяльності в умовах позашкільної освіти: гуманізації, добровільності, культуровідповідності; цілісності, систематичності та послідовності; інтенційності та інтерсуб'єктності. Ці принципи використовуються в тісному взаємозв'язку та взаємообумовленості, спрямовуються на реалізацію освітніх завдань художнього розвитку особистості. Подальшого дослідження потребує визначення та обґрунтування методів та форм мистецької діяльності учнів у сучасних умовах гуманістичної освітньої парадигми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабанский Ю. К. Избранные педагогические труды / Сост. Ю. К. Бабанский. Москва: Педагогика, 1989. 560 с.
2. Бичко І. В. Інтерсуб'єктність / Історія філософії. [Електронний ресурс]. URL: https://pidruchniki.com/69623/filosofiya/istoriya_filosofiyi
3. Гончаренко С. У. Педагогічні закони, закономірності, принципи. Сучасне тлумачення. Рівне: Волинські обереги, 2012. 192 с.
4. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
5. Краевский В. В. Методология педагогики: пособие для педагогов-исследователей. Чебоксары: Изд-во Чуваш.ун-та, 2001. 244 с.
6. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посібн. Київ: «Гранма», 1999. 348 с.
7. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). Київ: Освіта України, 2008. 274 с.

8. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: навч. посібн. Тернопіль: Навчальна книга «Богдан», 2005. 360 с.

9. Скаткин М. Н. Принципы обучения // *Дидактика средней школы: Некоторые проблемы современной дидактики* / В. В. Краевский, И. Я. Лернер, М. Н. Скаткин и др.]; под ред. М. Н. Скаткина. 2-е изд. перераб. и доп. Москва: Просвещение, 1982. С. 48–89.

10. Фіцула М. М. Педагогіка. навч. посібн. Київ : ВЦ «Академія», 2002. 528 с.

11. Харламов И. Ф. Педагогика. Москва : Гардарики, 1999. 520 с.

REFERENCES

1. Babanskyi Yu. K. Yzbrannyye pedahohycheskiye trudy / Sost. Yu. K. Babanskyi. Moskva: Pedahohyka, 1989. 560 s.

2. Bychko I. V. Intersubiektnist / Istoriia filosofii. [Elektronnyi resurs]. URL: https://pidruchniki.com/69623/filosofiya/istoriya_filosofiyi

3. Honcharenko S. U. Pedahohichni zakony, zakonomirnosti, pryntsyry. Suchasne tлумachennia. Rivne: Volynski oberehy, 2012. 192 s.

4. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Elektronnyi resurs]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

5. Kraevskiy V. V. Metodolohyia pedahohyky: posobyе dlia pedahohov-yssledovatelei. Cheboksary: Yzd-vo Chuvash.un-ta, 2001. 244 s.

6. Moiseiuk N. Ye. Pedahohika : navch. posibn. Kyiv: «Hranmna», 1999. 348 s.

7. Padalka H. M. Pedahohika mystetstva (Teoriia i metodyka vykladannia mystetskykh dystsyplin). Kyiv: Osvita Ukrainy, 2008. 274 s.

8. Rudnytska O. P. Pedahohika: zahalna ta mystetska: navch. posibn. Ternopil: Navchalna knyha «Bohdan», 2005. 360 s.

9. Skatkyn M. N. Pryntsypy obuchenyia // Dydaktyka srednei shkolы: Nekotorye problemy sovremennoi dydaktyky [ucheb. posob. po spetskursu dlia ped. yn-tov 2-e yzd. pererab. y dop. Moskva: Prosveshchenye, 1982. S. 48–89.

10. Fitsula M. M. Pedahohika. navch. posibn. Kyiv : VTs «Akademiia», 2002. 528 s.

11. Kharlamov Y. F. Pedahohyka. Moskva : Hardaryky, 1999. 520 s.

PANKIV L. PEDAGOGICAL PRINCIPLES OF ORGANIZATION OF ARTISTIC ACTIVITIES OF STUDENTS IN CONDITIONS OF EXTRACURRICULAR EDUCATION

***Abstract.** The article deals with the essence of pedagogical principles, reveals their importance in the modernization of art education. The specifics of artistic activity of pupils in the conditions of extracurricular education are covered. Modern principles of organization of pupils' artistic activity in extracurricular education are outlined. It is proved that the effective organization of students' artistic activity is facilitated by the integrated use of general pedagogical principles and special provisions of artistic teaching. In particular, the main and undisputed reference is the educational principle of humanization, which determines the priority of the tasks of forming a creative, capable of self-realization, personality, its spiritual development, humane attitude to the world around. The principle of humanization involves recognizing the uniqueness of each individual and providing the conditions for the development of her talents in artistic creativity. In the context of extracurricular education, the organization of artistic activities of students involves taking into account the principle of voluntariness, since classes take place at a time that is free from studying in general and other educational institutions. Students attend art clubs (choreographic, vocal, choral, theatrical, etc.) consciously at their*

own request (especially when it comes to high school students). Therefore, the teacher should constantly take care of the development of students' motivation for art education, the formation of interest in artistic and practical activities. When organizing students' artistic activities, it is important to consider one of the oldest principles of pedagogy - cultural conformity. Today, this principle implies, first of all, directing the content of educational artistic activity to the development of the general culture of students, expanding and enriching the artistic experience of the pupils. The practical artistic activity of the students should always be subordinated to a certain purpose, and therefore it involves setting clear tasks and determining ways of solving them. The overall purpose of organizing students' artistic activity is their artistic, aesthetic and spiritual development, the formation of creative thinking, and the personality culture. Taking into account the inseparable unity of the range of pedagogical goals of artistic activity of students and the progress towards the general purpose of artistic teaching provides the principle of integrity.

Keywords: pedagogical principles, art education, extracurricular education, teacher of artistic disciplines, artistic activity of students.

ПАНЬКИВ Л. ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ОРГАНИЗАЦИИ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧАЩИХСЯ В УСЛОВИЯХ ВНЕШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. В статье раскрыты педагогические принципы и их значимость в модернизации художественного образования. Освещена специфика художественной деятельности учащихся в условиях внешкольного образования. Определены современные принципиальные положения организации художественной деятельности учащихся в условиях внешкольного образования. Доказано, что

комплексное использование общих педагогических принципов и специальных положений художественного обучения обуславливает эффективность организации художественной деятельности учащихся.

Ключевые слова: педагогические принципы, художественное образование, внешкольное образование, преподаватель художественных дисциплин, художественная деятельность учащихся.